

Welzijnsprotocol voor interventies met ezels in de zorg

VERENIGING AANBIEDERS
DIER EN ZORG

De volledige onderbouwing en bronvermelding van onderstaand welzijnsprotocol is beschreven in het document “Onderbouwing Welzijnsprotocol ezels in de Zorg”.

Versie 1.0, september 2025

Leeswijzer

Beste lezer,

Voor u ligt het welzijnsprotocol 'Ezels in de zorg'. Dit protocol is geschreven met doel om het welzijn van ezels te bewaken die op allerlei manieren in de zorg worden ingezet.

Dit protocol is opgedeeld in meerdere tabellen. In de eerste tabel 'welzijnsbehoeftes van de ezel' leest u meer over de basisbehoeftes van de ezel. In de tweede tabel 'welzijn ezel met betrekking op de interventie' is uitgewerkt hoe het welzijn van de ezel gewaarborgd kan blijven tijdens een interventie. U leest hier meer over de selectie van geschikte ezels en over specifieke richtlijnen om het risico van het beschadigen van het welzijn te verkleinen. De laatste tabel gaat over de begeleider en de cliënt. Hier leest u welke vaardigheden een begeleider nodig heeft om het welzijn van de ezels te kunnen waarborgen. Het protocol wordt afgesloten met kenmerken van de cliënt die een risico kunnen zijn voor het welzijn van de ezel.

In de bijlage aan het einde van dit document vindt u nog verdere informatie over de het juiste gewicht van ezels, de dode hoeken van een ezel en als laatste een uitgebreide tabel over de lichaamsstaal van ezels.

Dit protocol is onderbouwd met literatuur. Deze onderbouwing is te vinden op onze website in het document 'onderbouwing welzijnsprotocol ezels in de zorg'.

Welzijnsbehoeftes van een ezel

Voeding	
○ Ruwvoer	Er moet altijd voldoende vers water beschikbaar zijn Ezels hebben voldoende vezels nodig. Hooi en stro kunnen daarom verdeeld over de 24 uur van een dag in kleine porties worden gegeven. Het hooi moet vezelrijk, schoon en droog zijn. Voorkom dat de ezel onbeperkt toegang heeft tot hooi en/of gras dit kan namelijk overgewicht veroorzaken. Om kauw- en graasgedrag te stimuleren wordt het aanbevolen voldoende variatie in het dieet aan te bieden. Denk hierbij ook aan takken en stro. Beperk de tijd dat een ezel op het gras staat. Vooral in Lente wanneer het gras suikerrijk is. Het bijvoeren van krachtvoer moet worden beperkt tot specifieke situaties als zware arbeid, drachtige of lacterende ezels en jonge ezels in groei. Voeder- en drinkplekken moeten op droge plekken staan en voor ezels goed te bereiken zijn. Voorkom plotselinge veranderingen in het dieet, om zo het risico op koliek te verkleinen.
○ Vitamines en mineralen	Het wordt aangeraden om te overleggen met een dierenarts om de individuele behoeften van de ezels te bepalen. Dit is belangrijk om eventuele tekorten vast te stellen en aan te vullen in bijvoorbeeld mineralen en vitamines, zoals selenium en vitamine E. Dit helpt het lichaam goed te kunnen functioneren en te beschermen tegen stress.
○ Body condition Score	Ezels zijn gevoelig voor overgewicht. Om beweging te stimuleren kunnen voeder en drinkplaatsen uit elkaar worden geplaatst. Monitor de lichaamsconditie van de ezels aan de hand van de Body Condition Score zie figuur 1 in bijlage I.
Omgeving	
○ Natuurlijke omgeving	Bij temperaturen boven de 30 graden Celsius of onder 0 graden Celsius, moeten er aanpassingen voor verwarming of verkoeling komen. Ezels zijn gevoelig voor een hoge luchtvochtigheid, zorg daarom voor voldoende ventilatie, zodat er geen longproblemen optreden.
○ Bewegingsvrijheid	Ezels hebben een zachte ligplaats nodig waar ze veilig en droog uitgestrekt kunnen liggen. Ezels moeten meerdere uren per dag vrij kunnen bewegen en hebben verrijking nodig om hun geest actief te houden en uitdaging te krijgen: Hiervoor wordt aanbevolen om de ezels voldoende ruimte en speelgoed en verschillende objecten, zoals boomstammen,

	fietsbanden of ballen aan te bieden.
○ Stalling	Een ezel moet toegang hebben tot een schuilmogelijkheid. Een inloopstal van minimaal 8 vierkante meter per ezel wordt aangeraden. Deze stal moet vrij zijn van materialen of uitstekende delen die schade aan de ezel kunnen brengen. Op de vloer moet een passende droge en schone bodembedekker liggen, zoals: stro, vlas, rubbermatten, zand of onbewerkte, stofvrije houtsnippers. De stal moet voorzien zijn van voldoende natuurlijk licht en ventilatie. Om overlast van vliegen en ongedierte te voorkomen is aan te raden vliegengordijnen voor de ingang van de stal te plaatsen. Dit voorkomt hinder van vliegen en ander ongedierte.
○ Weide	Weides moeten voorzien zijn van stevige, goede afrasteringen. Om te voorkomen dat er geknabbeld wordt aan het hek, moet het hekwerk worden omringd met stroomdraad. De materialen die gebruikt worden in of om de weide moet veilig zijn voor de ezel, zodat het risico op letsel klein is. 1 hectare weide is geschikt voor vier ezels. Bij een groepshuisvesting moeten ezels ruimte hebben om van elkaar te kunnen ontsnappen. Om deze reden moeten er ook meerdere voedings- en drinkplekken zijn. Buiten de schuilstal om wordt het aangeraden om een verhard stuk aan te leggen in de weide, zodat de hoeven kunnen uitdrogen. Wanneer de ezels dekens dragen is dit niet ter vervanging van een schuilstal. Dekens beschermen namelijk niet alle delen van de ezel. De dekens moet voor ezels ontworpen zijn en dagelijks gecontroleerd worden.
○ Hygiëne	Om ongedierte te voorkomen moeten voedingsresten en mest- en urineplekken dagelijks worden verwijderd. Controleer dagelijks de voeder- en drinkplekken op vuil of beschadigingen. Maai overgroeide plekken weg. Door de mest langer te laten liggen neemt de parasitaire druk toe en is de kans op een besmetting groter. Daarom is het essentieel om dagelijks de mest te verwijderen.
○ Samenstelling	Ezels kunnen het beste in gelijke aantallen gehouden worden, omdat ze vaak paren vormen. Houd rekening met de individuele behoefte van sociale ruimte bij het bepalen van de beschikbare ruimte/ groepsgrote. Het territoriale karakter van ezels kan het lastig maken om ezels samen te huisvesten met andere diersoorten

Gezondheid	De gezondheid van ezels moet nauwlettend in de gaten worden gehouden en er moet worden gelet op tekenen van stress, ongemak, pijn en ziekte.
○ Hoeven	De hoeven van een ezel absorberen en houden meer vocht vast. Dit maakt ezels vatbaar voor hoefproblemen, zoals witte-lijnziekte, abcessen en schimmels. Door de ezels toegang te geven tot een harde droge ondergrond kunnen de hoeven uitdrogen. De hoeven moeten met regelmaat uitgekrabd worden. Controleer hierbij de hoeven op verwondingen, scheuren of vreemde voorwerpen. Een hoefsmid met ervaring van ezelhoeven moet de hoeven bekappen, het wordt aanbevolen om dit elke 4-8 weken te laten doen. De frequentie hangt af van verschillende factoren, zoals hoefvorm, de omgeving en hoefslijtage
○ Gebit	Het gebit van de ezel moet minimaal jaarlijks gecontroleerd worden door een professional. Vooral oudere ezels (16 jaar of ouder) hebben vaker gebitsproblemen. Gebitsproblemen kunnen ontstaan door een verkeerd dieet, ontwikkelingsstoornissen of door ouderdom. Ezels laten pas in een later stadium zien dat er problemen zijn. Dit maakt preventie en controle belangrijk Koliek kan een ernstige aandoening zijn en wordt veroorzaakt door verschillende factoren. Dit kunnen gebitsproblemen zijn, maar ook veranderingen in voeding, de samenstelling van de kudde, de routine of de huisvesting. Hoewel ezels pijn en dus koliek niet snel laten zien, kunnen ze wel degelijk veel pijn ervaren. Signalen van koliek bij ezels zijn: sloomheid, gebrek aan eetlust, lusteloosheid en een verhoogde ademhaling en hartslag.
○ Vacht en huid	Een gezonde vacht is een geleidelijke, gladde en schone vacht. Tijdens seizoenswisselingen kan de vacht er onregelmatig uitzien. De vacht van ezel bevat weinig vet en is daarom niet waterafstotend. Door regelmatig te borstelen wordt het overige vet verwijderd wat de ezel extra kwetsbaar maakt voor kou en nattigheid. Ook mag de vacht van de ezel niet geborsteld worden als deze nat is. Dit kan namelijk huidinfecties veroorzaken. Regenschurft of Dermatofilose ontstaat als de huis en vacht langdurig nat is. Het is te herkennen aan een doffe vacht en korsten met pus. Overweeg het gebruik van zonnebrandcrème of maskers om verbranding bij ezels met een lichte huid te voorkomen.
○ Huidaandoeningen door parasieten	In de zomer kunnen ezels hinder ervaren van vliegen en muggen. Maatregelen die genomen kunnen worden zijn: - Gebruik maken van insect werende middelen, zoals citronella. - Vliegen strips (buiten het bereik van de ezels) - Verwijderen van mest en urine - Afstand vergroten tussen de ezels en de mestbult

	- Vliegendekeus of zomerlakens - Katoenen 'legging' om de ledenmaten te beschermen tegen vliegenbeten. Muggen zijn vaak actief bij zonsopgang en -ondergang. Wanneer de ezels hier last van ondervinden kunnen zij in deze periode naar een stal verplaats worden. Vermijd dan ook plekken en bakken met stilstaand water Een dorre en droge vacht met losse haren en korsten, kunnen duiden op luizen of mijten. Ringworm wordt veroorzaakt door een schimmel en te herkennen aan haaruitval en ringen op de huid. Deze schimmel is besmettelijk ook mensen kunnen besmet raken met deze schimmel. Raadpleeg bij een besmetting de dierenarts.
o Maagzweren	Het maagzweer syndroom omvat verschillende aandoeningen, die allemaal worden herkend aan zweren op een aantal typische locaties, namelijk op de slokdarm, maag en de twaalfvingerige darm. Ezels die voornamelijk krachtvoer krijgen lopen een groot risico op het krijgen van maagzweren. Stress verhoogt ook de prevalentie van maagzweren.
o Hoefbevangenheid	Bij hoefbevangenheid wordt de bloedsomloop in het onderbeen verstoord. Hierdoor kan er een vochtophoping ontstaan die ervoor zorgt dat het hoefbeen kantelt. Hoefbevangenheid kan een chronische ziekte worden. Hoefbevangenheid is te herkennen doordat de ezel moeilijk en weinig loopt, warme hoeven heeft en duf oogt. Oorzaken van hoefbevangenheid zijn: - Te suikerrijk dieet. (zoals gras of granen) - Diabetes type II - Ziekte van Cushing / PPID
o Hyperlipemie	Wanneer een ezel minder voedsel inneemt leidt dit tot afbraak van het vetweefsel. Als gevolg neemt het cholesterolgehalte in het bloed toe. Dit zorgt voor verlies van de lever- en nierfunctie. Uiteindelijk kan dit tot orgaanschade leiden met sterfte als gevolg. Ezels die een risico lopen op hyperlipemie zijn ezels met: - Gebitsproblemen - Koliek - Langdurige stress
o Inentingen en ontwormen	Ezels zouden jaarlijks gevaccineerd moeten worden tegen Equine influenza ook wel paardengriep genoemd en om het jaar tegen tetanus. Tetanus wordt veroorzaakt door de bacterie <i>Clostridium tetani</i>. Deze levensbedreigende bacterie wordt vaak aangetroffen in de bodem van de stal Equine Influenza wordt veroorzaakt door een virus. Dit virus is erg besmettelijk en verspreid zich via de lucht. Symptomen van dit virus zijn o.a.: ➤ Droge hoest ➤ Koorts ➤ Neusuitvloeiingen ➤ Spierstijfheid Een ontwormingsprogramma voor de ezels is onmisbaar voor de

	prevalentie van darmparasieten. Darmparasieten kunnen gewichtsverlies, koliek en sterfgevallen veroorzaken. Het is aanbevolen om regelmatig, bij voorkeur elke drie maanden of wanneer dieren naar een nieuwe weide worden geplaatst, mestonderzoek uit te voeren om de parasitaire belasting vast te stellen.
Gedrag en interactie	
○ Anatomie	Ezels hebben een andere anatomie als paarden. Tuig en materialen die voor paarden worden gebruikt zijn lang niet altijd ook geschikt voor ezels. Gebruik daarom alleen tuig dat ook voor ezels geschikt is.
○ Comfortgedrag en behoeftes	De ezels moeten toegang hebben tot een omgeving waarin ze comfortgedrag kunnen vertonen zoals rollen in zand of modder en speelgedrag.
○ Sociaal gedrag en interactie	De ezels moeten altijd de mogelijkheid hebben om sociaal gedrag te kunnen vertonen met andere ezels. De omgang van de ezels onderling moet in de gaten gehouden worden. Binnen de hiërarchie kan het zijn dat welzijn van een individu in het geding komt Benader ezels rustig en laat de ezels aan mensen wennen. Dit vermindert stress tijdens interacties tussen mens en ezel en bij benadering moeten zachte aanrakingen in plaats van kloppen of hard strelen worden gebruikt.
○ Zintuigelijk gedrag	Ezels zijn vluchtdieren, ze gebruiken hun zintuigen om gevaar waar te nemen en te overwegen of vluchten de beste optie is. Ezels hebben daarom de tijd nodig om situatie te beoordelen. Dit maakt dat ze 'zomaar' stil kunnen gaan staan. Ezels hebben een binoculair zichtveld. Hierdoor hebben ze enkele blinde vlekken: achter zich, valk boven en onder zich. Zie figuur 2 in bijlage II. Vermijd plotselinge veranderingen in de omgeving. Ezels gebruik veel van hun zintuigen om de omgeving in de gaten te houden. Een onvoorspelbare omgeving kost meer energie en kan voor extra stress zorgen.
○ Gedrag bij stress, ongemak en pijn	Ezels laten niet snel merken wanneer ze pijn hebben. Subtiële gedragsveranderingen moeten daarom door de verzorgers opgemerkt kunnen worden. Dit is essentieel om het welzijn van de ezels te monitoren. Let hierbij op de volgende punten ➤ Verandering in rusttijd ➤ Veranderingen in eetpatroon ➤ Veranderingen in beweegpatroon ➤ (overmatig) zweten ➤ Reactiviteit Leer ook het gezicht van de ezel af te lezen. Kijk naar hiernaar: ➤ De positie van de oren ➤ Het samentrekken van de ogen ➤ Gespannen kauwspieren ➤ Gespannen mond,

- Gespannen neusgaten
- Het afvlakken van de lippen

Ezels zijn gewoontedieren en kunnen snel stress ervaren van veranderingen.

Ezels die stress ervaren kunnen agressief gedrag vertonen.

Wanneer stress te lang aanhoudt kan een ezel stereotype gedrag gaan vertonen. Door deze gedragingen kalmeert een ezel zichzelf.

Dit gedrag wordt gezien als een indicatie van een verminderd welzijn. Dit gedrag kan echter eerder in een andere situatie zijn ontwikkeld en nog steeds worden vertoond.

Voorbeelden van stereotype gedrag zijn weven of kribbebijten.

Welzijn ezel met betrekking op de interventie

Kenmerken ezel	
○ Fysieke kenmerken	Gebruik ezels die tussen de 4 en 25 jaar oud zijn: Dit is de leeftijd waarop ezels fysiek en mentaal het meest stabiel zijn voor interventies. Vermijd de inzet van: - Ezels met mentale of fysieke gezondheidsproblemen. - Ezels in de puberteit (wegens onvoorspelbaar gedrag) - Hengsten (kunnen agressief of territoriaal gedrag vertonen) - Merries in de ros (kunnen onvoorspelbaar en gestrest zijn) - Rassen of dieren met een verhoogt risico op aandoeningen zoals hele kleine of grote ezels. - Ezelinnen die over de helft van hun dracht zijn. Drachtige ezels moeten minimaal één maand voor het werpen in de omgeving zijn waar de bevalling gaat plaatsvinden. Na zes maanden mag het veulen gespeend worden. Doe dit geleidelijk om zo stress bij moeder en veulen te minimaliseren. Zo kunnen gedragsproblemen worden voorkomen.
○ Mentale kenmerken	Bij het selecteren van een ezel is het belangrijk om naar de groep en naar het individu te kijken. Kies een ezel die goed in de groep ligt. Andere geschikte eigenschappen zijn: - Zachtaardig karakter - Mensgericht - voldoende mentale veerkracht - rustige /ontspannen houding Ezels hebben een uniek gedragsrepertoire dat nauw verbonden is aan hun overlevingsstrategie. Dit maakt dat ezels pijn stress goed kunnen verbergen. Zoals eerder benoemd is het daarom essentieel om alert te zijn op kleine gedragsveranderingen. Zo kunnen problemen eerder ontdekt worden. Hoewel de meeste ezels een rustige en voorspelbare reactie geven op externe prikkels is het mogelijk dat een ezel vaak schrikachtig reageert. Voor de veiligheid van mens en dier wordt het aangeraden geen schrikachtig ezels in te zetten.

	Introduceer potentiële stressoren geleidelijk en voorzichtig. Voor een veilige en stressarme interventie met ezels is het nodig om de ezels te trainen. Denk hierbij aan de basisvaardigheden, zoals - Het aanraken van het hele lichaam. - Optillen van de hoeven. - Stil staan aan een halster. - Kunnen worden geleid aan een halster. Wanneer een ezel getraind wordt moet vooral positieve bekrachtiging worden gebruikt.
Richtlijnen interventie	Het welzijn van het dier moet tijdens de interventie voortdurend nauwlettend in de gaten worden gehouden. De begeleider moet in staat zijn om overbelasting van de ezel te herkennen. Wanneer het welzijn en/of de veiligheid voor dier of mens in geding komt moet de interventie worden gestopt.
o Omgeving en contact met soortgenoten	De ezel moet op een adequate manier worden vervoerd. Tijdens een interventie moet de ezel toegang hebben tot water, ruwvoer, een rustplaats en een terugtrekkingsmogelijkheid. De ezel moet tijd krijgen zich aan te passen aan de omgeving van de interventie. Geef de ezel acclimatisatietijd, wanneer deze vervoerd moet worden. Situaties die een interventie stressvol maken moeten worden vermeden. De volgende factoren spelen hierbij een rol: - Ongeschikte ondergrond, zoals gladheid of veel oneffenheden. - Stressvolle klimaten (vochtig, nat of stoffig). - Ongecontroleerde/ plotselinge handelingen of geluiden. - Onbekende voorwerpen (rollator of rolstoel). - Niet passend tuig. Wanneer er niet aan de behoeftes van de ezel wordt voldaan moet de begeleider ervoor kiezen om aanpassingen te maken of om de interventie te stoppen. Laat de interventies bij slecht weer in een overdekte, droge ruimte plaatsvinden. Wanneer de interventie in een stal of gesloten ruimte plaatsvindt moet er voldoende ruimte zijn, zodat de mens en dier persoonlijke ruimte behouden.

	Scheid ezels niet van hun levenspartner. zorg minstens voor zichtcontact met andere ezels
o Duur en intensiteit	Beperk de totale inzetduur per dag tot maximaal 2 uur. De duur van de interventie is afhankelijk van de intensiteit van de activiteit en afhankelijk van de signalen die de ezel afgeeft. Zet de ezel in voor maximaal 2-3 activiteiten per dag. Geef de ezel voldoende rustpauzes tussen deze activiteiten. Verdeel de activiteiten over maximaal 3-5 dagen per week. Zorg dat de mate van stress in verhouding staat tot de draagkracht van de ezel
o Keuzevrijheid	Zorg voor voldoende ruimte voor en na de interventie, zodat de ezel zijn eigen gang kan gaan. Het wordt aanbevolen de ezel ook tijdens de interventie ruimte te geven, zodat hij de keuze heeft om mee te doen of weg te gaan.
o Veiligheid	Onveilige situaties met ezels ontstaan vaak door ongecontroleerd of agressief gedrag vanuit de mens. Zorg daarom voor voorspelbare situaties.

De begeleider en de cliënt

De begeleider	
○ Kwaliteiten	Een geschikte begeleider voor een interventie met dieren is iemand die gemotiveerd is om zowel de menselijke ontvanger hulp te bieden, als de belangen van het dier te waarborgen. De begeleider moet kennis hebben opgedaan van de dieren, zoönosen, diergezondheid en hygiëne door bijvoorbeeld een opleiding. Door deze kennis kan de veiligheid en het welzijn voor dier en mens gewaarborgd worden. Ook kan dit ervoor zorgen dat de kwaliteit van de interventie verhoogd wordt. Train begeleiders in het nauwkeurig lezen en interpreteren van de lichaamstaal van ezels. Dit verhoogt het welzijn en de veiligheid. Zie bijlage III voor meer informatie over de lichaamshouding van ezels. Een begeleider moet een passende, erkende opleiding hebben gedaan voor het beroep dat hij of zij uitvoert. Begeleiders moeten regelmatig deelnemen aan intervisies, supervisies en trainingen. Het is cruciaal dat professionals die verantwoordelijk zijn voor de dieren, kunnen beoordelen of de inzet van hun dieren geschikt is voor bepaalde cliënten en situaties. Laat de werkzaamheden van begeleiders controleren door een toezichthouder of organisatie
De cliënt	
○ Geschiktheid van cliënt	Het welzijn van zowel de cliënt als dat van de ezel wordt beïnvloed door de onderlinge relatie en interactie. De interventie mag daarom het welzijn van het dier niet schaden. Het welzijn van de cliënt moet worden bevorderd door de interventie. Geschikte cliënten willen werken met dieren. De cliënt is bereid om op een vriendelijke, niet bedreigende manier om te gaan met het dier.

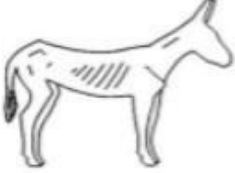
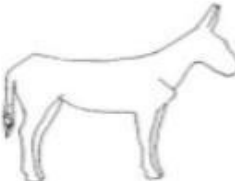
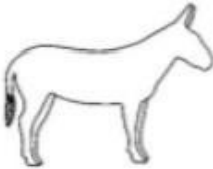
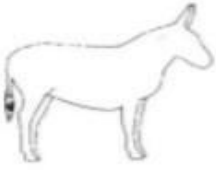
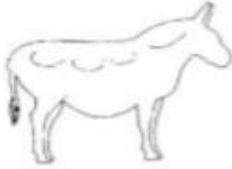

	Cliënten die agressie tonen richting dieren, moeten meteen worden uitgesloten van deelname aan een interventie met ezels of andere dieren. Er zijn verschillende aspecten die een cliënt minder geschikt maakt voor een interventie met ezels. Overweeg bij elke cliënt of deze cliënt geschikt is voor de interventie. Neem daarbij de volgende aspecten mee in de overweging: - Veel negatieve associaties hebben met dieren of ezels, zoals fobieën - Psychische gezondheidsproblemen. Waardoor de cliënt onvoorspelbaar kan handelen - Medische problemen die een risico kunnen vormen voor de veiligheid van de cliënt, begeleider en/ of de ezels - Allergieën voor ezels, stro, hooi ect. - Cliënten in een risicogroep voor het oplopen van een zoönose. - Cliënten die veel harde geluiden maken - Cliënten die voor veel visuele prikkels zorgen. Het is aan te raden om bij de intake potentiële cliënten te beoordelen op hun omgang met dieren
○ Informatie richting de cliënt	Het wordt aanbevolen om samen met de cliënt de instructies over veiligheid en welzijn door te nemen voorafgaand aan de interventie. Het wordt aanbevolen om samen met de cliënt een duidelijk therapieplan en gebruikskoncept op te stellen, waarin doelstellingen van de interventie en de verwachtingen ten aanzien van hun interactie met de ezel worden vastgelegd. Het kan helpen om voorafgaand aan de activiteit met de ezel een gewenningssessie met cliënt en ezel te houden

Bijlage I: Body Condition Score ezel

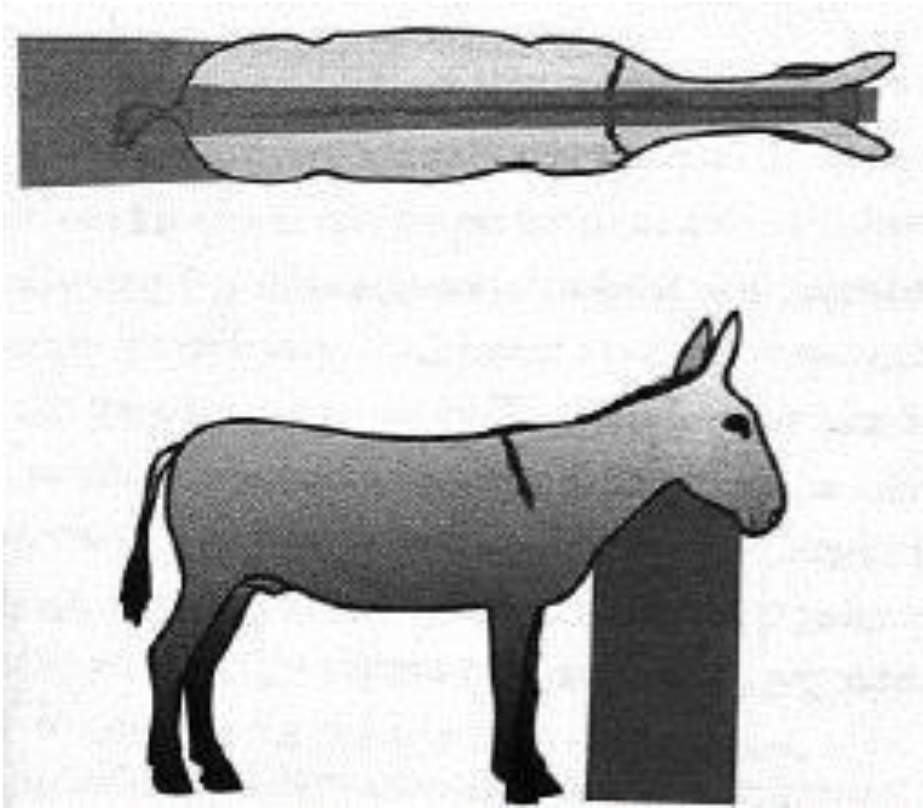
FIGUUR 1: BODY CONDITION SCORE

1. POOR		
2. MODERATE		
3. IDEAL		
4. FAT		
5. OBESE		

Overgenomen uit *The Donkey Sanctuary* door The Donkey Sanctuary, 2014
<https://www.donkeysanctuarycyprus.org/sites/cyprus/files/page/60-1441279133.pdf>, 2014, The Donkey Sanctuary.

Bijlage II: Blinde vlekken van een ezel

FIGUUR 2: BLINDE VLEKKEN VAN EEN EZEL

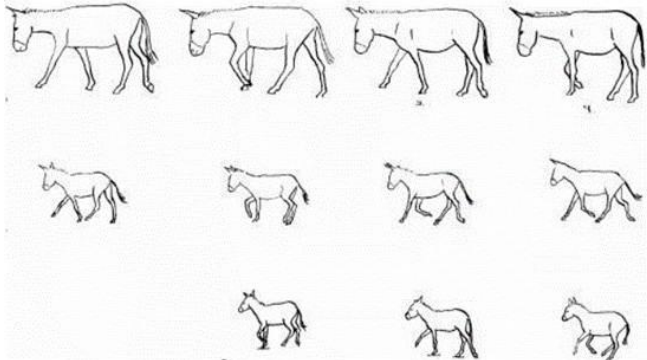
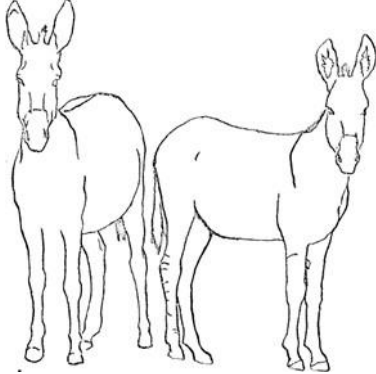
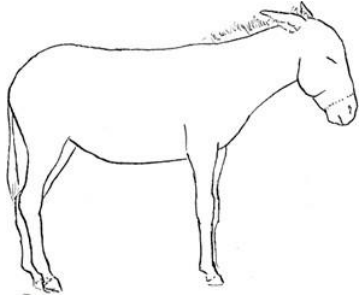

Overgenomen uit *The Donkey Companion* (p. 92) door S. Weaver, 2008, Storey Publishing. 2008, S. Weaver.

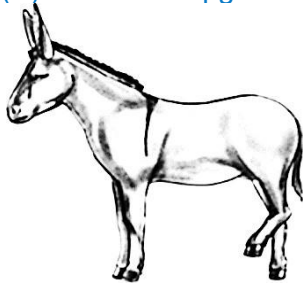
Bijlage III: Lichaamstaal ezel

TABEL 1 LICHAAMSHOUDINGEN EZEL

a. Voortbewegen, van boven naar onder: stap, draf, galop 	Ezel verplaatst minimaal vier benen met het hoofd in een normale positie en verplaatst van a naar b.
b. Alerte houding 	Ezel staat stil met een opgericht hoofd en het hoofd of de oren zijn gericht op een geluid. Hierbij kunnen de neusgaten iets verwijd zijn.
c. Rust houding 	Ezel staat met vier benen op de grond in rusthouding, waarbij de ogen volledig of iets gesloten zijn en de oren naar de nek gericht staan. Het hoofd wordt in normale positie gehouden.

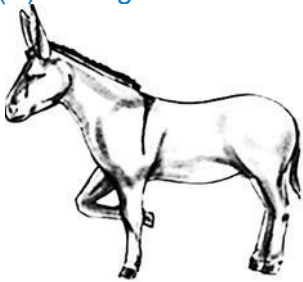
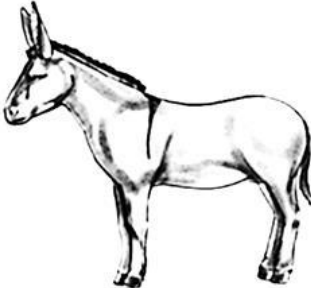
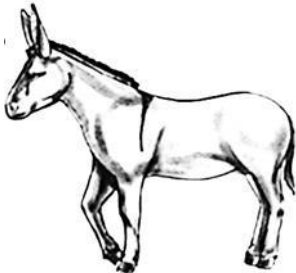

- d. Posities stand
(A) Ledemaat opgetrokken houden

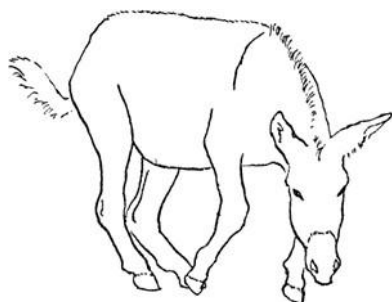
- (A) Ezel staat op drie benen,
waarbij het linker- of
rechterachterbeen opgetrokken
is.

(B) Gebogen knie (C) Staand op vier ledematen (D) Ledemaat rustend op hoefrand 	(B) Ezel staat op drie benen, waarbij het linker- of rechters voorbeen volledig gebogen opgetrokken is. (C) Ezel staat op alle vier de benen. (D) Ezel staat op drie benen, waarbij de hoefrand van het linker- of rechters voorbeen de grond raakt.
e. Gapende houding 	Ezel heeft een diepe, lange inhalatie met de mond open met de kaken recht tegenover elkaar of bewegend naar beide zijden. Oren staan gestrekt en de hals kan eventueel worden gestrekt.

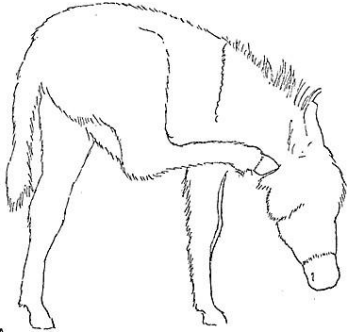
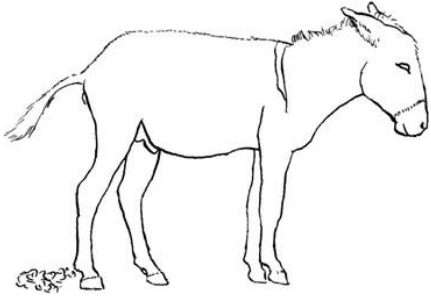
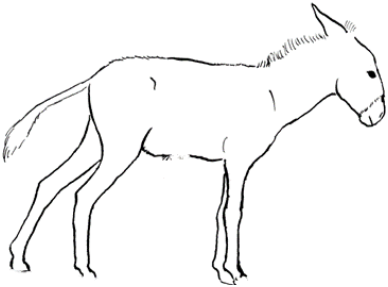

f. Van staande naar liggende houding

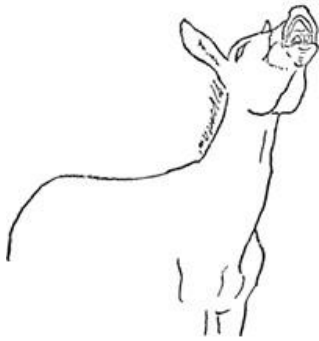
Ezel gaat van staand op vier benen naar lighouding, waarbij de ezel eerst de voorbenen op de grond legt en vervolgens de achterbenen.

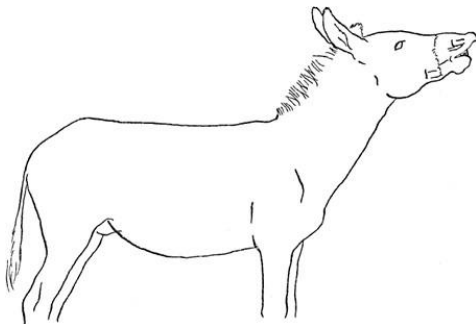
	
g. Zelfverzorging (grooming) (A) Krabben (B) Rollen 	(E) Ezel verzorgt zichzelf door het achterbeen op te tillen en te krabben met de hoef. In dit geval achter het oor. (F) Ezel gaat liggen in sternale (borst) lighouding, vervolgens draait de ezel naar een dorsale (rug) lighouding.
h. Mesten 	Ezel tilt staart op en ontlasting (mest) passeert de anus, waarna de mest op de grond valt.
i. Urineren 	Ezel gaat breed met de achterbenen staan, met een wat gebogen rug en de staart omhoog, waarna urine op de grond valt.

j. Flemen
(A) Vooraanzicht

(B) Zijaanzicht

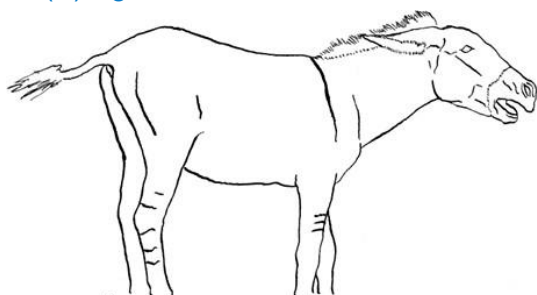

Ezel tilt bovenlip op met het hoofd hoog en een gestrekte hals. Neusgaten krullen naar elkaar toe, de oren zijn zijwaarts gericht en de ogen rollen iets weg.

k. Balken

(A) Agonistische context

(B) Begroetingscontext

(C) Reproductieve context

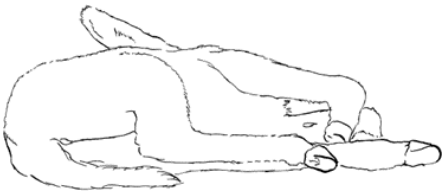

(A) Ezel balkt met het hoofd horizontaal, de oren naar achteren, de nek horizontaal gestrekt en met een zwiepende staart.

(B) Ezel balkt om te begroeten met de oren half naar achteren en de nek net niet horizontaal gestrekt.

(C) Ezel balkt reproductief in de buurt van een ezelin. De oren staan rechtop naar voren en de nek is wat meer omhoog gestrekt.

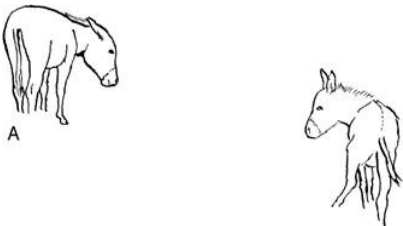
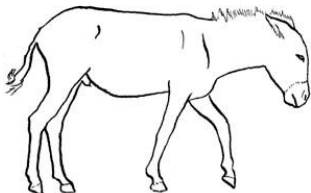
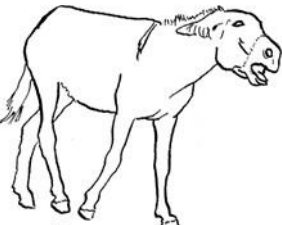
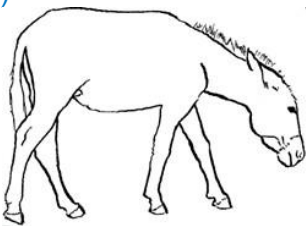
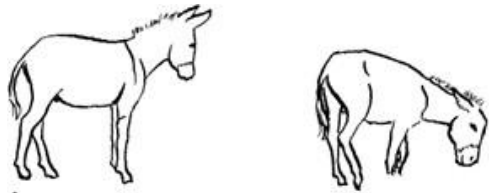
I. Lighouding veulen (A) (B) 	(D) Ezel ligt met borstbeen op de grond en het hoofd omhoog. (E) Ezel ligt op linker- of rechterzijde met het hoofd en de benen op de grond.
--	--

Noot. Afbeeldingen uit tabel 1 overgenomen en vertaald uit “ Behavioral patterns and communication in feral asses (*Equus africanus*) ”, door P. D. Moehlman, 1998, *Applied Animal Behaviour Science*, 60, 125-169

en “ A Pilot Study on Behavioural and Physiological Indicators of Emotions in Donkeys “, door S. Seganfredo, D. Fornasiero, M. De Santis, F. Mutinelli, S. Normando & L. Contalbrigo, 2023, *Animals*, 13, 9.
<https://doi.org/10.3390%2Fani13091466>

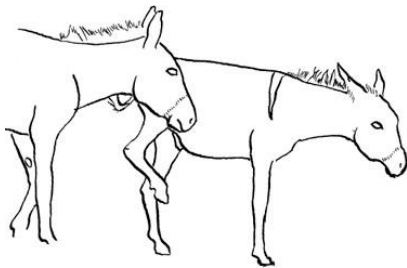

TABEL 2 LICHAAMSTAAL INTERACTIE EZEL

a. Frontale dreiging (A) (B) (C) (D) 	(A) Ezel benadert andere ezel van voren, waarbij de benaderende ezel het hoofd draait en naar de bedreigde ezel kijkt. De bedreigde ezel heeft de oren naar achteren in de nek gericht. (B) Bedreigde ezel loopt weg van de andere ezel met de oren in de nek en het hoofd iets omlaag. (C) Bedreigde ezel reageert in dit geval op de bedreiging met een open mond en de oren naar achteren en onderen gericht. (D) Ezel loopt weg van bedreiging na reactie of gaat het gevecht aan. Oren naar achteren gericht en hoofd hangt naar beneden.
b. Dreiging van achteren (A) 	(A) Ezel nadert andere ezel. De afzende ezel tilt achterbeen, draait naar andere ezel en zet de oren naar achteren.

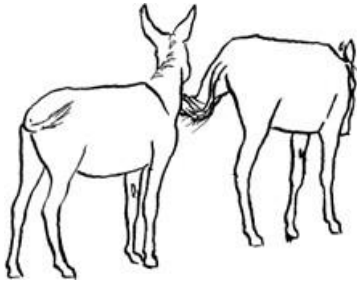
(B)

(B) Afzendende ezel tilt de achterhoef op van de grond en onder zijn buik als voorbereiding op een 'trap' en tilt tegelijkertijd zijn kniegewricht op richting de neus van de andere ezel.

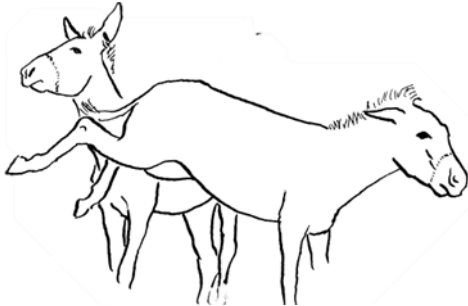

(C)

(C) Vrouwelijke ezel schopt de andere ezel met de linker achterhoef.

(D)

(D) Mannelijke ezel schopt de andere ezel met beide achterhoeven.

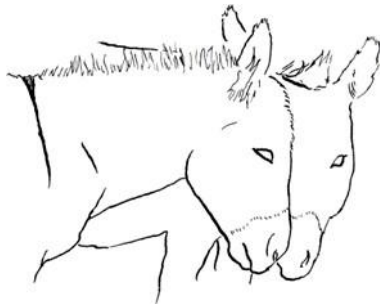

c. Begroeten

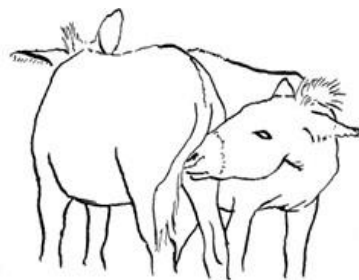
(A)

(B)

(C)

(A) Twee ezels naderen elkaar met de hoofden naar elkaar toe gericht en oren omhoog.

(B) Ezels hebben neus-aan-neus contact en de snuiten raken elkaar.

(C) Ene ezel raakt met de neus de genitaliën van de andere ezel.

(D) 	(D) Ezels groomen met elkaar, met de hoofden in tegenovergestelde richting en schrapen met de bovenste snijtanden de huid van de ander.
--	--

Noot. Afbeeldingen in tabel 2 overgenomen en vertaald uit “ Behavioral patterns and communication in feral asses (*Equus africanus*)”, door P. D. Moehlman, 1998, *Applied Animal Behaviour Science*, 60, 125-169.

TABEL 3 GEZICHTSUITDRUKKINGEN ACUTE PIJN EZEL

a.

Pijnuitdrukking met de oren naar achteren gericht.

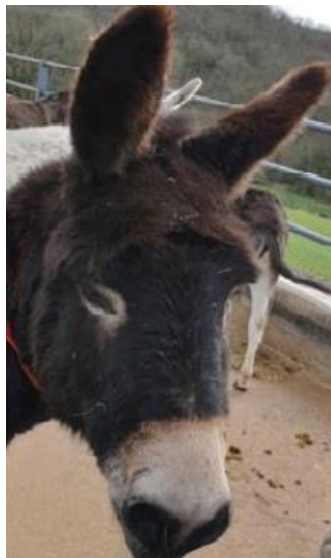

b.

Pijnuitdrukking met meer geopende oogleden.

c.

Pijnuitdrukking met duidelijk verwijde neusgaten.

d.

Pijnuitdrukking met duidelijk wijd geopende oogleden met sclera zichtbaar.

e.

Pijnuitdrukking met duidelijk opgetrokken mondhoeken.

f.

Pijnuitdrukking met duidelijk dicht geknepen oogleden.

Noot. Afbeeldingen uit tabel 3 overgenomen en vertaald uit "Monitoring Acute Pain in Donkeys with the Equine Utrecht University Scale for Donkeys Composite Pain Assessment (EQUUS-DONKEY- COMPASS) and the Equine Utrecht University Scale for Donkey Facial Assessment of Pain (EQUUS- DONKEY- FAP)", door M. C. Dierendonck, F. Burden., Rickards, K., Loon, J. P. A. M., Van, 2020, *Animals*, 10 (2), 354.
<http://dx.doi.org/10.3390/ani10020354>